

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 165.191

Бушман І. О.,
кандидат філософських наук, доцент, докторант,
Інститут вищої освіти НАПН України
(Україна, Київ), bushman_irina@bigmir.net

ПОНЯТТЯ МОНІТОРИНГУ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Здійснено аналіз системи якості освіти та поняття моніторингу. Аналіз сучасних тенденцій розвитку моніторингу якості освіти у світі засвідчує про необхідність створення регіональної системи показників якості освіти, як збалансованої системи, з метою здійснення оцінювання й порівняння наявного стану об'єкта за певними критеріями для управління, поточної регуляції та подальшого прогнозування розвитку системи освіти на різних рівнях.

Ключові слова: моніторинг, система освіти, якість освіти, показники якості.

Стан сучасного інформаційного суспільства зумовлює зростання геополітичної конкуренції країн світу, яка передбачає інтенсивний розвиток усіх сфер суспільного життя. У зв'язку з цим рівень інтелектуального потенціалу будь-якої держави, який визначається, якістю освіти, стає найважливішою передумовою економічної та політичної самостійності держави, запорукою її конкурентоспроможності, рейтингу на світовій арені. На сьогодні країни повною мірою усвідомлюють усю важливість якісної освіти. Україна, базуючись на загальноєвропейських та світових підходах до розбудови освітнього сектору, надає важливого значення проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом та передумовою національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.

Удосконалення системи освіти завжди було й залишається актуальною проблемою, вирішення якої є умовою нормального процесу відтворення суспільства, оскільки саме тут закладаються соціальні, психологічні, загальнокультурні, а також професійні передумови його розвитку. Особливої важливості це набуває при змінах суспільних відносин, що відбуваються нині в багатьох країнах світу.

Основою освітньої політики найбільш розвинених країн світу визнано стратегію якості освіти. Показник якості освітньої діяльності є складовим в оцінці розвитку людського потенціалу та якості людського життя. Це наголошує на необхідності переосмислення підходів до управління якістю освіти, основою яких має стати система моніторингу ефективності управлінських рішень, тому перед науковцями постає два важливі завдання: управління якістю освіти та оцінювання якості освіти. Слід звернути увагу також, на вивчення питання аналізу показників, за якими буде здійснюватися оцінювання. По-перше здійснимо аналіз терміну «моніторинг», оскільки говорячи про якість освіти, ми не можемо оминати це поняття.

Визначення змісту, структури, спрямованості моніторингу в сучасній українській освіті є достатньо актуальним. Протягом останніх років зросла кількість

наукових праць, які засвідчують надзвичайний інтерес до питання моніторингу. Проблеми моніторингових досліджень у галузі освіти висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних авторів: А. Белкіна, Б. Блума, І. Булах, Дж. Вілмута, М. Грабара, Т. Гусена, А. Качалова, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенка, А. Майорова, Е. Нарді, О. Патрикєвої, В. Приходька, В. Попова, Р. Торндайка та ін.

Як засвідчує практика, Україна завжди забезпечувала своїм громадянам освіту, яка відповідала стандартам і нормам найбільш ефективних і якісних освітніх систем Європи і світу. Моніторинг якості освіти утвердився як проблема, поза вирішенням якої про ефективність реформування системи, а тим більше, про становлення конкурентноспроможної національної системи освіти не може бути й мови. В Україні дослідження освітнього моніторингу перебуває на етапі становлення. Досі не існує чіткої структури проведення, інструментарію для діагностики, навіть саме поняття «моніторинг» науковці визначають по-різному.

Поняття «моніторинг» прийшло в педагогіку з екології та соціології. В екології моніторинг – це неперервне спостереження за станом навколишнього середовища з метою запобігання небажаним відхиленням за найважливішими параметрами. У соціології моніторинг включає встановлення таких показників, які відображають стан соціального середовища. Освітній моніторинг – це система організації збору, збереження, обробки та розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне спостереження за її станом і прогноз її розвитку [3, с. 253].

Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він є головним засобом контролю та передачі соціального досвіду (змісту освіти) новому поколінню. Освітній моніторинг – категорія як педагогічна, так і управлінська, оскільки він поєднує принципи управління системою із загальнопедагогічними принципами функціонування освітньої системи. Необхідно зауважити, що система освітнього моніторингу функціонує в динамічних умовах освітньої діяльності, що зумовлює додаткові вимоги до об'єкта моніторингу та висновків, які з цього робляться [2].

Ідею моніторингу висунув англійський психолог Ф. Голтон у праці «Дослідження людських здатностей та їх розвитку» (F. Galton «Inquiries into human faculty and its development», 1883), назвавши його тестом (від лат. *testimonium* – свідчення, англ. *test* – випробування, дослідження) [8, с. 12].

Уперше моніторинг застосувала прогресивна освітня асоціація у США, яка здійснювала дослідження з метою визначення становища американської системи освіти [3]. Концепцію дослідження розробив Р. Тайлер, який уперше звернув увагу на системний підхід до цього проєкту. У Європі перші моніторингові дослідження було проведено у Швеції у 1952–1959 рр. для порівняння

плідності роботи нових об'єднаних шкіл з традиційними. У 1950–х рр., коли лише деякі країни мали достатньо ресурсного потенціалу й відповідних механізмів для побудови фундаменту якісної конкурентоспроможної системи освіти, міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, Міжнародне бюро освіти (IBE) та ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку – OECD), почали збір інформаційного матеріалу про навчальні плани, методи організації навчально–виховного процесу, розвиток освітніх систем з метою інтерпретації їх впливу на соціально–економічний розвиток [3].

Поняття «моніторинг» входить до складу аналітичних термінів, термінологічних сполук, що характеризують якість процесу: моніторинг педагогічного процесу, моніторинг процесу навчання тощо, – основне значення яких випливає зі змісту стрижневого слова. Основні поняття, якими користуються зарубіжні дослідники щодо моніторингових досліджень у педагогічній діагностиці, іноді не мають точних еквівалентів українською мовою. Наприклад, термінологічний апарат педагогічного оцінювання містить такі поняття, як *evaluation* і *assessment*, що характеризують відмінні показники в процесі оцінювання. Поняття *evaluation* характеризує загалом процес формування висновків на основі порівняння численних показників, отриманих з різних джерел, зі стандартами; *assessment* означає оцінювання в процесі обробки, систематизації, узагальнення численних показників, визначених за певними правилами.

З розвитком моніторингових досліджень під «моніторингом освіти» почали розуміти систему методів і прийомів досліджень якості освіти. Поняття моніторингових досліджень набуло більш загального характеру й охопило всі умови, необхідні для процесу дослідження якості освіти. Слово «моніторинг» стало базовим для таких словосполучень–комполітів: моніторинг якості навчання, освітній моніторинг, психологічний моніторинг, педагогічний моніторинг тощо. Основне значення наведених словосполучень – позначення наукових термінів освітньої галузі.

Останнім часом термін «моніторинг» часто вживають і у педагогіці. І в науковій літературі, і в методичних розробках він асоціюється з процедурою систематичного збирання даних про важливі аспекти на загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях.

Моніторинг містить у собі багатий комплекс процедур, що дають змогу виявити динаміку розвитку системи в певний період. Тому моніторинг поряд з прогнозуванням є одним із найважливіших елементів системи інформаційного забезпечення, а це дає можливість розглядати його як складову системи управління освітою. Таким чином, моніторинг забезпечує інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій та прийняття управлінських рішень, підвищує їх обґрунтованість [2].

Моніторинг усе більше набуває статусу наукового дослідження, а не скільки емпіричного збору інформації про певні характеристики та властивості освітньої системи [9, с. 8].

На основі вивчення й аналізу наукової літератури можна дійти висновку, що моніторинг – сфера наукової компетенції інформації, яка вивчає структуру та загальні особливості виховної діяльності, а також питання, пов'язані

зі збиранням, зберіганням, пошуком, аналізом відповідних даних щодо різних сфер. Отже для здійснення контролю та оцінювання системи виховання потрібні критерії, показники за якими можливе проведення даної операції.

Під показниками або індикаторами в освітній сфері розуміються статистичні дані, збирання яких передбачено політичним курсом держави. Вони повинні надавати інформацію про стан, стабільність або зміни, функціонування або результативність системи освіти чи її окремих аспектів [6, с. 251].

У світовій практиці застосовується кілька систем показників (індикаторів) якості освіти, які можуть бути використані для аналізу поточного стану освітньої сфери. Вони поділяються на два типи моделей – міжнародні та національні. Найпоширеніші систем показників (індикаторів) якості освіти володіє наступними параметрами [1].

Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила систему показників, які об'єднані у три розділи: контекст освіти (демографічний контекст та соціально–економічний контекст); витрати, ресурси та шкільні процеси (видатки на освіту, людські ресурси, участь в освіті, характеристика прийняття рішень); результати освіти (результати для тих, хто навчається, системні результати, результати на ринку робочої сили). Показники ОЕСР використовуються для порівняльного аналізу освітніх систем країн світу. Вони постійно оновлюються і вдосконалюються та мають неоднакову цінність [6].

Радою з освіти Європейського Союзу було проведено дослідження якості освіти у 26 країнах за шістнадцятьма показниками (індикаторами), які відображають чотири сфери: індикатори навчальних досягнень учнів (з математики, читання, природничих наук, основ громадянського права, інформаційних і комунікаційних технологій, вміння вчитися самостійно); індикатори успіху та переходу (кількість учнів, що покинули школу, що здобули повну середню освіту, навчаються в коледжах або в університетах); індикатори моніторингу освіти (оцінювання та управління шкільною освітою, участь батьків в освітньому процесі); індикатори ресурсів і структури (освіта та підготовка вчителів, охоплення дошкільною освітою, кількість учнів, що припадає на один комп'ютер, освітні витрати на одного учня). Деякі із запропонованих показників якості освіти застосовуються і в нашій країні на всіх рівнях управління освітою [7]. Це стосується показників навчальних досягнень учнів з окремих предметів (за наслідками державної підсумкової атестації та зовнішнього оцінювання), охоплення дітей дошкільною та загальною середньою освітою, вступу учнів до вищих навчальних закладів, кадрового складу педагогічних працівників, освітніх витрат на одного учня та кількості учнів на один комп'ютер [1].

В Росії процес направлений на створення кваліметричного моніторингу якості освіти та доктрини якості освіти. Аналіз стану освітньої сфери здійснюється за двома напрямками:

– за зовнішньою соціальною якістю (освітній ценою населення, масовість, доступність і державність освіти, освітньо–інтелектуальна якість населення, показник «відсіву» учнів зі шкіл тощо);

– за внутрішньою якістю шкільної освіти (якість підготовки випускників, якість змісту освіти, склад та

характеристика кадрового потенціалу, матеріально-технічна база, показники стану здоров'я тощо) [4, с. 102].

Кожна із систем показників якості освіти є унікальною та своєрідною, проте вони мають спільні риси – показники характеризують різні аспекти функціонування освітньої сфери, системи індикаторів динамічні і змінюються відповідно до нових умов. Аналіз наявних систем свідчить про різні підходи до визначення їх змісту. Крім того, міжнародні показники не завжди відповідають конкретним завданням і цілям реформування системи освіти певної країни [1].

Таким чином, в Україні актуальним на сьогоднішній день стає створення такої системи показників (індикаторів) якості освіти, яка б дозволила здійснювати гнучке управління якістю освіти як на загальнодержавному, так і регіональному рівні.

Тенденції розвитку освіти на сучасному етапі реформування освітньої сфери обумовлюють необхідність впровадження нових підходів при створенні системи показників (індикаторів) її якості на регіональному рівні. Система показників (індикаторів) повинна відповідати наступним вимогам:

- врахування потреб регіональної системи освіти, виходячи з основних напрямів її модернізації;
- охоплення всіх напрямів сфери освіти;
- повнота та конкретність критеріїв оцінювання, їх доцільність і однозначність, можливість кількісно оцінити більшість із них;
- зіставлення показників регіональної системи з міжнародними та національними індикаторами, що характеризують якість освіти;
- циклічність в оцінюванні, відстеження об'єктів моніторингу протягом усього звітного періоду;
- гнучкість самого процесу оцінювання, здійснення його у відповідності до можливих змін пріоритетів у роботі;
- дотримання морально-етичних норм під час відбору показників та збирання інформації, що має конфіденційний характер.

Необхідно мати на увазі, що показникам (індикаторам) притаманні наступні характеристики [6, с. 124]:

1. Показники мають бути кількісними, але значити більше, ніж просто числовий вираз.
2. Вони є носіями зведеної інформації про важливі аспекти функціонування чи розвитку освітньої сфери.
3. Індикатори передбачають інформування безпосередніх учасників та всіх зацікавлених осіб (учні, батьки, вчителі, керівники загальноосвітніх навчальних закладів, управлінці районного (міського) та обласного рівнів).
4. Показники є засобами діагностики, їх використовують для аналізу та прийняття рішень.

Зарубіжний та вітчизняний досвід використання освітніх показників (індикаторів) свідчить про необхідність дотримання певних вимог щодо їх структури. Ми поділяємо думку Т. Лукіної, яка зазначає, що система показників повинна бути [4, с. 108]:

- обмеженою за кількістю показників;
- самодостатньою, тобто система має містити такий набір індикаторів, який буде достатнім для того, щоб здійснювати різнобічний аналіз та приймати відповідні управлінські рішення;
- повною, тобто охоплювати різні аспекти та складові системи освіти;

– адекватною основним цілям і завданням, які постають перед конкретним етапом розвитку системи освіти та моніторинговим дослідженням освітньої сфери;

- динамічною, тобто час від часу систему індикаторів і критеріїв якості загальної середньої освіти потрібно переглядати й уточнювати відповідно до мети освіти та пріоритетних напрямів реформування освітньої сфери;
- легкою в обчисленнях та вимірюваннях [8, с. 13].

Моніторинг – стиль сучасного науково-педагогічного мислення, яке включає в себе безперервне і тривале спостереження, аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, вміння здійснювати розумові операції, необхідні в усіх випадках, що потребують висновків, узагальнень, визначення належності явищ або предметів до певного класу, оцінювання стану виховання, розповсюдження інформації про діяльність освітньої виховної системи, а також прогнозування динаміки та основних тенденцій її розвитку [8, с. 14].

Моніторинг – це інформаційно-кореляційний супровід системи освітньо-виховної діяльності будь-якого навчально-виховного закладу. Мета моніторингу – створення певних інформаційних умов для формування цілісних уявлень про стан функціонування системи освіти та кількісні зміни, що відбуваються в ній під впливом різних чинників.

Використання системи показників (індикаторів) при проведенні моніторингу якості освіти на регіональному рівні дає можливість здійснювати своєчасний аналіз, коригування діяльності об'єктів і суб'єктів, а також розробляти конкретні рекомендації та прогноз у цілому щодо подальшого розвитку галузі. Описані підходи дозволяють об'єктивно оцінити освітні системи усіх рівнів (обласний, районний (міський), шкільний), а в кінцевому результаті сприятимуть підвищенню якості освіти в регіоні та в країні в цілому.

Моніторинг має виявити відповідність освіти державним стандартам, тенденціям розвитку та підвищенню якості освіти, тому ця проблема якості освіти поступово утверджується як головний критерій порівняння ефективності, навіть життєздатності не тільки освітніх, а й соціальних систем.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення розробки моделі освітнього моніторингу якості освіти.

Список використаних джерел

1. Байназарова О. О. Розробка системи показників якості загальної середньої освіти на регіональному рівні // Пост Методика. – 2006. – №6 (70). – С.62–64.
2. Буданова Л. Г. Визначення понять «моніторинг» та «моніторинг освіти» в сучасній педагогіці // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип.34. – С.85–91.
3. Булах І. Є. Моніторинг якості освіти. Керівник дослідження / І. Є. Булах. – К., 2011. – 78 с.
4. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ» Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
5. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
6. Моніторинг стандартів освіти / За ред. Альберта Тайджимана і Т. Невила Послтвейта. – Львів: Літопис, 2003. – 328 с.
7. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О. І. Локшиної – К.: «К.І.С.», 2004. – 128 с.
8. Середюк Н. Освітні реформи: ставлення молоді та інших категорій населення / Н. Середюк // Моніторинг в освіті. – 2009. – №12 (41). – С.11–15.
9. Шевченко Н. Моніторинг української освіти / Н. Шевченко, С. Клімова // Моніторинг в освіті. – 2009. – №7 (36) (14 (218)). – С. 6–10.

References

1. Bainazarova O. O. Rozrobka systemy pokaznykiv yakosti zahalnoi serednoi osvity na rehionalnomu rivni // Post Metodyka. – 2006. – №6 (70). – S.62–64.
2. Budanova L. H. Vyznachennia poniat «monitorynh» ta «monitorynh osvity» v suchasniy pedahohitsi // Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. – 2014. – Vyp.34. – S.85–91.
3. Bulakh I. Ie. Monitorynh yakosti osvity. Kerivnyk doslidzhennia / I. Ie. Bulakh. – K., 2011. – 78 s.
4. Lukina T. Monitorynh yakosti osvity: teoriia i praktyka. – K.: Vyd. dim «Shkil. svit» Vyd. L. Halitsyna, 2006. – 128 s.
5. Lukina T. O. Derzhavne upravlinnia yakistiu zahalnoi serednoi osvity v Ukraini: Monohrafiia. – K.: Vyd-vo NADU, 2004. – 292 s.
6. Monitorynh standartiv osvity / Za red. Alberta Taidzhymana i T. Nevilla Postlveita. – Lviv: Litopys, 2003. – 328 s.
7. Monitorynh yakosti osvity: svitovi dosiahnennia ta ukraïnski perspektyvy / Za zah. red. O. I. Lokshynoi – K.: «K.I.S.», 2004. – 128 s.
8. Serediuk N. Osvitni reformy: stavlennia molodi ta inshykh katehoriï naselennia / N. Serediuk // Monitorynh v osviti. – 2009. – №12 (41). – S.11–15.
9. Shevchenko N. Monitorynh ukraïnskoi osvity / N. Shevchenko, S. Klimova // Monitorynh v osviti. – 2009. – №7 (36) (14 (218)). – S.6–10.

Bushman I. A., PhD, Institute of higher education (Ukraine, Kyiv), bushman_irina@bigmir.net

The conception of monitoring in the scientific discourse

The state of the modern information society causes growth of the world geopolitical competition, which specifies the intense development of all spheres of public life. In this regard, the level of intellectual potential of any country, which is determined by quality of education, becomes an important prerequisite for economic and political independence of the state, the key to its competitiveness and ranking in the world. The analysis of the existing systems suggests different approaches to determining their contents. In addition, the international figures do not always meet the specific objectives and goals of reforming the education system of a country.

Keywords: monitoring, education, quality of education, education indicators.

Бушман И. А., кандидат философских наук, доцент, докторант, Институт высшего образования НАПН Украины (Украина, Киев), bushman_irina@bigmir.net

Понятие мониторинга в научном дискурсе

Осуществлен анализ системы качества образования и понятия «мониторинг». Анализ современных тенденций развития мониторинга качества образования свидетельствует о необходимости создания региональной системы показателей качества образования, как сбалансированной системы, с целью осуществления оценивания и сравнения состояния объекта в соответствии с определенными критериями для управления, текущей регуляции и дальнейшего прогнозирования развития системы образования на всех уровнях.

Ключевые слова: мониторинг, система образования, качество образования, показатели образования.

* * *

УДК 130.2.001.76

Кириленко К. М., кандидат философських наук, доцент, завідувач кафедри філософії, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ), katerinasophia@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА ТЕОРІЯ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР В. БІБЛЕРА

З'ясовуються сутнісні ознаки інноваційної культури, які пов'язані з глибинними характеристиками інновацій, що складають її основу. Базовою теорією для такого вивчення постає теорія діалогу культур, методологічним інструментарієм – діалоговий підхід. Інноваційна культура розглядається як діалогічно потрактований простір, що зреалізовує себе як діахронічно (в площині діалогу різних темпоральних зрізів культури), так і синхронічно (у площині різних картин світу, зокрема, мова йде про парадигму природничо-наукової та гуманітарної картини світу). Автор також прослідковує структурну схожість інновацій та діалогу, стверджує, що інновація має діалогову модель побудови. Вивчення інноваційної культури з позицій діалогової теорії є вкрай актуальним, оскільки розмови про інноваційну культуру набирають обертів у суспільстві, випереджаючи собою наукові студії, що здійснюються в даному напрямку. Такий ракурс вивчення має також значне практичне значення, оскільки розкриває істинний зміст очікуваного суспільством інновацій у різних сферах життя.

Ключові слова: інновація, діалог, діалогова будова інновації, інноваційна культура, інновація як культурний мем.

Термін інноваційна культура активно увійшов як в побутову мову, так і в науковий вжиток останніх років. Вперше він, за спостереженнями дослідників, [8] він був вжитий в документі, який прийняла Європейська Комісія в червні 1996 року, що отримав назву «Першочерговий план дій по поширенню інновацій в Європі» (The First Action Plan for Innovation in Europe), який став результатом обговорення підписаної 20.12.1995 р. «Зеленої книги по інноваціям у Європі» (Green Paper of Innovation in Europe). Першочерговий план дій по поширенню інновацій в Європі виокремив три напрямки діяльності: сприяння розвитку інноваційної культури; структурне сприяння інноваціям; налагодження поєднання досліджень та інновацій. Пріоритетним напрямом є сприяння розвитку інноваційної культури. Шляхами її розвитку названі: освіта та навчання, інкорпорація науковців у виробничий процес; пошук ефективних інновацій в економіці та суспільстві, в громадянському та державному секторі; пропагування ефективного менеджменту [10]. Термін інноваційна культура був утворений на основі терміну інновація, автором якого вважається Й. Шумпетер.

Нині можем констатувати великий інтерес наукової спільноти до вивчення інноваційної культури в самих різноманітних галузях наукового знання. Говорять про інноваційну культуру в контексті тієї чи іншої сфери життєдіяльності людини, інноваційність якої вивчають, часто при цьому поняття інноваційної культури розглядають як синонім до терміну «інноваційна організаційна культура підприємства» [4]. Так, мова може йти про інноваційну культуру економіста, підприємця, банківського працівника, управлінця, працівника сфери культури тощо. Інноваційна культура постає шляхом модернізації суб'єктів самих різноманітних видів діяльності.

Одними з перших поняття інноваційної культури як складової інноваційної діяльності розпочали вивчати зарубіжні економісти Т. Давіла, Дж. Епштейн, Б. Санто, Г. Тренквіст, Р. Шелтон. Пізніше інноваційна культура зацікавила соціологів, зокрема, її вивченню присвячені праці Ю. Карпова, Б. Лісіна, В. Фокіна. Все частіше говорять про формування інноваційної культури в освітній галузі, і у закордонній: А. Герасимов, Л. Єлізарова, І. Логінов, Л. Холодкова, В. Чорнолес, – і у вітчизняній: О. Амагьєва, Н. Гавриш, О. Єфросініна, А. Кальянов, О. Козлова, Р. Міленкова, В. Носкова та ін. Зокрема, в дисертаційному дослідженні Л. Єлізарової розроблена модель формування інноваційної культури суб'єктів професійної освіти. Дослідження А. Поскрякова розкривають психологічний аспект формування інноваційної культури. Ряд науковців вказують на важливість розгляду інноваційної культури як складової загальної культури. На такому аспекті зроблений акцент у працях Е. Афанасьєва, Л. Борисова, В. Віненко, В. Вороніна, Р. Міленкової, В. Нестеренко, Л. Ордіної, Л. Сластьоніна, С. Щукіної та ін. Все частіше дослідники говорять про інноваційну культуру як про форму сучасної культури, що формується в наслідок всебічної реалізації світоглядно-методологічної настанови сучасності на оновлення. В такому вжитку інноваційна культура стає в один ряд з таким вже усталеним, хоч, подекуди і не до кінця визначеними поняттями, як: інформаційна культура та культура постіндустріального суспільства. Доктор філософських наук Б. К. Лісін зазначає: «Інноваційна культура є формою загальнолюдською